

A fény természete

Árkossy István: *Farkasok utcája*. Esszék, 2020–2024

Budapest, 2025, Magyar Napló – Fókusz Egyesület

Legendába illő, de talán már sarkköve a legendának a kolozsvári Farkas utcáról keletkezett axióma: ez a kis városrész Erdély szellemi sugárútja. Nehéz lenne össze-számlálni az itt élt, itt alkotó művészeket, tudósokat, közéleti személyiségeket. Lexikonok lakói már ők. De a történelem pátriárkáinak nyomába mindig újak lépnek. Napjainkban Árkossy István törli le a port, és írja újra azt a térképet, amelyet nagy elődei felrajzoltak a kor falára. E koordináta-rendszert pontjai: a híres református templom, az egykori gimnázium, az első kószínház, amit a teátristáknak felépítettek, a Kolozsvári testvérek Szent György-szobra. Ez már elegendő támpont a legenda körvonalainak megrajzolására. Tehát a hit, a tudomány és a művészet mezején vagyunk, szilárd itt a talaj, és érc az ég boltozatja.

Árkossy Istvánt ismeri a világ. Nemcsak a magyar világ, a nagyvilág is ismeri. A színnek, a formák, a vonalak, a figurális és a non-figuratív alakzatok nagymestere ő, egyik legnagyobb kortárs képzőművészünk, kiállításait Bukaresttől, Csíkszeredától New Yorkig láthatták, csodálhatták a látogatók. Budán a Kapaszkodó utcában lakik, de – ha megengedett a szójáték –, kaptatót is mondhatnánk, mert igencsak meredek hágóra hágott Árkossy, amikor a grafikus és a festészeti gondok mellé felvállalta a szépírói missziót is. Igen, missziót vállalt, nem is vállalhatott egyebet, hisz az írás misszió, s különben is ez tudatának, jellemének, személyiségének elsődleges jellemzője, hivatásaként, küldetésként élte meg az Erdélyben eltöltött éveket, és kristályöntudattal lett jeles kortárs szépírónk Magyarországon.

Minden írástudó számára közismert, hogy az esszé a legnehezebb műfaj. Klasz-

szikusok, újoncok, költők, írók küszködték a meghatározásával, nem csoda, nehéz olvasmány, s megírni egy jó esszét még meredekebb kaptató, tudata legmélyéről merít a szerző, a műfaj középkori atyja, Montaigne írta: „Magam vagyok könyvem anyaga.” Természetesen azóta megváltozott a világ arculata, manapság az esszéírók nemcsak egyéni lélekhullámzásokat írnak meg, felvállalják a köz gondjait is. Ezt cselekedte esszéfolyamával Árkossy István. Mind formai kivitelezésben, mint tartalmiban pompás kötetet tett le az asztalunkra. A címmel egykor otthonos világának jó szellemeit idézte meg: *Farkasok utcája*.*

A kötet előszavában írja Jánosi Zoltán irodalomtudós: „Az irodalmi esszé [...] az emberi gondolkodás ékessége és öröme egyszerre. A sorsot, a történelmet, a kultúrát mérő megnyilatkozás szabadsága, tárgyyszerűsége és művészi öntudata.” Tehát: ékesség, öröm, sors, történelem, kultúra, szabadság, tárgyyszerűség, öntudat. Nem egyszerű, nem könnyen emészthető fogalom-halmaz!

Ha elmélyülten, ráhangolódva olvasuk Árkossy könyvét, örömmel konstatálhatjuk, hogy a fenti nehéz kritériumoknak tökéletesen megfelel. Nincs egyetlen közhelyszerű sor, nincs egyetlen közhelyszerű mondat a kötetben, a szerző emelkedett lélekkel, disztíngvált stílusban hozza felszínre a mélység aranyrögeit. Úgy nyúl hozzá köznapi dolgokhoz, tárgyakhoz, személyekhez, hogy azok tolla nyomán ragyogni kezdenek. Ez a ragyogás, a fénynek állandó, szakadatlan termelése az Árkossy-írások állandó, fő jellemzője.

Példák kíváncsoznak ide. Csakis a színék orgiáiban találhatta meg Árkossy az öröm ékességét. Öröm omlik ékes stílusban:

„A fény, a mindenséget teremtő őserő nem véletlenül sugárzó elméket nyugőzött le. Newton, Goethe, Runge...” (*Arany és zöld*). S nem kellett tonnás szakmunkákban, lexikonokban búvárkodnia, médiuma volt a történelem, karnyújtásnyira volt tőle a Farkas utca egykori professzora, Apáczai Csere János. Mohos kövek és hársfák tanúsítják ezt: „Apáczai professzor úrral gyakran találkoztam. Egészen közlelől láthattam őt. Hisz kolozsvári éveimben, a Farkas utcai késő barokk stílusban épült tanári lakásunk emeleti ablakából kipillantva [...] éppen arra a napjainkban is még létező falra láttam, amely most az ő nevét viseli.” (*A túlélés „fölelőbb szükséges voltárol”*.)

És hát a kultúra!

Parttalan tenger. Árkossy képes megállítani az alkotás végtelen gyorsasággal forgó tengelyét, s megnevezi az alkotás hétepcsétes titkát: „Dráma, megértés, kétkezés, hitetlenség, együttérzés, vidámság vagy vehemencia párhuzamos szálai sánpárként futnak [...] és voltaképpen ugyanez a képi ábrázolás menete is” (*Vonal a sívatagban*). Nem bátorság, vakmerőség kell az alkotás, az ábrázolás mikéntjének a megfogalmazásához. Márpedig az esszé nem ábrázolás, hanem az alkotás mikéntjének a megfogalmazása. Mi történik a szerző lelkében? Mi történik a nyelv dzsungelében, miközben megszületik az írás? Nyilván, a stílus az, ami esszévé sűríti a szavakat. A millió műfaji meghatározás közül a legeszerűbbet ajánlatos kiválasztani. Esszé a szavak ünnepnap felvonulása. Igaz, Páskándi nem a szavak, hanem a lélek, a szellem defilírozását nevezi esszének: „az intellektus méltósága” az esszé.

Pörgethetjük Árkossy nagyszerű könyvének a lapjait, csupa méltóságos, csupa emelkedett, csupa esztétikára kihegyezett mondatokkal találkozzunk. Érezzük, a szerző célja a szép felmutatása. S ezt nemcsak

nyelvforgatagokkal éri el: hatalmas ismeretanyagot görget. S ez a mérhetetlenül nagy ismeretanyag lehetőséget ad az izgalmas képzettársításokra. Talán ezek az asszociációk képezik a könyv legnagyobb értékét.

Számtalan példa idézhető! Kedvenc költője Áprily. Róla elmélkedve, őt magasztalva írja a következőket: „És a Föld, ez a golyó formájú sok-sok évezredes óriástemető [...] száll, gurul, mint egy végzetes játszma elszabadult, egyre kopottabb tekegolyója a sötétség játéktermében, közben közönyösen mutogatva a semminek: lám ezek voltak, itt vannak mind, viszem őket, és elszórom a Tejút csillagporába” (*Áprily-tavas az őszben. 135 éve született Áprily Lajos*). Nincs talán még egy ilyen pompás, ilyen mellbeverő gondolatáram a magyar szép- és szakirodalomban! A játékos, a daktilusokkal zenélő költőt felviszi az univerzumba, onnan tekint szét a végzetes sorsra ítélt bolygónkra.

Metaforák százai, talán ezrei díszítik a könyvet. Ez a hagyományos, ez a régi stílus eszköz Árkossy tollán kivirágzik, új életre kel, tavasz-illatot áraszt. Csak egy-két példa, amelyekben színeket azonosít élő személyekkel: „Hokusai-fehér”, „lángoló Lenin-vörös”, „légius Byron-kék”. Jelzőrendszere átgondolt, a tartalmi és formai jegyek találóak, nem idegenkedik a bizarr képzettársításoktól sem. A kötet szerkezete logikus, higgadt, szakszerű. Őt fejezetre tagolta az anyagot, a címek maguktól beszélnék: *Körkép, Alkotótér, Képek az időből, Téka, Jegyzetek*. Talán a művészportrék a legizgalmasabbak. Árkossy bekalandozza a múltat és a jelent, s ezáltal szembesülünk elevenekkel és holtakkal. Vannak olyan jegyzetei is, amelyekben csak ritkán hallott, esetleg ismeretlen alkotók lesznek kedves ismerőseink. Ily módon ismeretterjesztő funkcióját is betölti a könyv.

Hegedűs Imre János

HEGEDŰS IMRE JÁNOS (1941) Székelyhidegkúton született író, irodalomtörténész. Benedek Elek monográfusa. 1984-ben Ausztriába emigrált. 2018-ban a „Művészeti életpálya elismerése” díjban részesült. Jelenleg Budapesten él, szabadfoglalkozású prózaíró. Legutóbbi kötete: *Fehér-fekete* (novellák, 2024).